

ÎNDUMNEZEIREA OMULUI ÎN ERA INTERNETULUI. INTERFERENȚE ÎNTRE VIAȚA DUHOVNICEASCĂ ȘI AVATARURILE LUMII VIRTUALE

Pr. asist. univ. asoc. dr. Cristian-Alexandru BARNEA
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Iași

Abstract

It seems to us that digital life is soulless. Which is a reality. A virtual existence cannot be brought to life by the very technology that created it. However, in recent years our lives intersect with the digital media in its many forms of instrumentalization. From the now famous search engines, Google, Bing, Yahoo !, Ask... to Social media platforms like: Facebook, WhatsApp, LinkedIn, Twitter, Snapchat, Instagram, YouTube, etc. That is why the question is legitimate: how Orthodox spirituality, which expresses in the strongest and most credible way possible the experience of man with God, is affected or corrupted by new digital technologies. How can today's generation be addressed through adolescents, and towards tomorrow, in the space of a quasi-freedom provided by the world of the Internet?

Keywords: Spirituality, connectivity „IGen”, digital addiction, „digital virtues”.

La prima vedere, cele două concepte din titlu nu au nimic în comun. Asocierea lor ar putea fi considerată insolită, dacă nu chiar îndrăzneată, mai ales că *îndumnezeirea* ține de o anumită concepție despre om – oarecum de trecut, cum, poate, vor considera unii –, în timp ce *internetul*, această „creație seducătoare”¹ a omenirii, este la modă astăzi, fiind utilizat de aproape 4,57 miliarde oameni, aproximativ 59% dintre noi². Este o temă grea și ar fi iluzorie speranța că poate fi clarificată în câteva pagini. Cel mai probabil, în anii ce vor veni se vor deschide îndelungi dezbateri care să aducă împreună pedagogi, preoți, medici și pe mulți alții care se îngrijesc de viața omului și de provocările la adresa ei.

De ceva vreme, internetul și-a făcut loc tot mai mult în existența omului, ceea ce conferă legitimitate acestor preocupări în spațiul

¹Dr. Mary Aiken, *The Cyber Effect. Psihologia comportamentului uman în mediul online*, traducere de Vasile Bontaș, Editura Niculescu, București, 2019, p. 97.

²<https://www.hebergementwebs.com/cifre-de-internet/studiu-pe-internet-utilizarea-re%C8%9Blelor-sociale-%C8%99i-mobile-in-q1-2020>, 15 mai 2021.

teologic. Subiectul este unul foarte actual, deoarece, creat de Dumnezeu ca să se unească cu El prin participarea la harul dumnezeiesc, omului i se pun astăzi la îndemână o multitudine de oferte digitale. Aspirația lui către veșnicie este într-un anume fel deturnată de mereu tentanta lume virtuală, mintea sa contemplativă fiind atrasă într-o manieră irezistibilă de ultimele și „absolut necesarele” *upgrade-uri* ale tehnologiei.

Ca odinioară Adam, omul este astăzi din ce în ce mai absorbit de lumea în care trăiește. Dacă atunci, Adam și-a lipit inima de cele pământeste, întorcându-și privirea dinspre Creator spre cele create, astăzi, tehnologia, în continuu progres, atentă la sensibilitățile omului, captivează și îi angajează plenar nu doar privirea, ci întreaga persoană. Într-o oarecare măsură, pentru omul cetății, creația intră acum în suflet, prin intermediul tehnologiei, mult mai subtil și mai adânc, într-un mod cuceritor și convingător, făcându-l să se îndrăgostească iremediabil de ea.

În acest sens, rândurile care urmează își propun să valorifice câteva elemente relevante despre îndumnezeire din învățătura Sfinților Părinți, dar și o parte dintre efectele și riscurile angrenării, fără o educație potrivită, în artificiala lume digitală. Evident, nu ne propunem să-i refuzăm tehnologiei digitale meritele, ci doar să atragem atenția spre potențialul său adictiv³ și spre eventualele consecințe asupra vieții noastre duhovnicești. Chiar paginile de față sunt rodul consultării și al utilizării mai multor instrumente și media digitale, iar avantajele utilizării acestora sunt evidente. „Tehnologia – cum va spune dr. Mary Aiken – oferă avantaje enorme în ceea ce privește accesibilitatea și posibilitatea de a alege. Putem

³ Instrumentele digitale „dăunează pe termen lung corpului (stres, insomnie, obezitate, cu toate efectele lor secundare) și mai ales ale minții. Creierul se atrofiază pentru că nu mai este solicitat, stresul distruge celulele nervoase, iar celulele noi nu supraviețuiesc pentru că nu mai sunt folosite. Demența digitală se caracterizează în esență prin incapacitatea tot mai mare de a folosi și a controla abilitățile mentale la maxima lor capacitate, adică de a gândi, de a voi, de a acționa, de a ști ce se întâmplă în jur, unde suntem și, în sfârșit, cine suntem. Se instalează, astfel, un cerc vicios al pierderii controlului, al declinului mental și fizic, al decăderii sociale, al însingurării, al stresului și al depresiei; acest cerc vicios diminuează calitatea vieții și duce la moarte timpurie” Cf. Manfred Spitzer, *Demența digitală. Cum ne tulbură mintea noile tehnologii*, traducere din germană de Dana Verescu, Editura Humanitas, București, 2020, p. 258. Vezi și Adina-Brândușa Baciu, *Adicția digitală – boală a societății postmoderne/The digital addiction – a disease of the post-modern society*, Editura Pro Universitaria, București, 2019, p. 15: „Adicția digitală este

face cumpărături online de alimente care să ne fie livrate convenabil la ușa noastră. Putem cumpăra cadouri care să fie apoi livrate la ușa altcuiva. Putem achiziționa cu ușurință totul, de la îmbrăcăminte la produse electronice. Problema apare atunci când acest comportament se amplifică și scapă de sub control. În stadiul în care se află astăzi, tehnologia oferă mediul optim pentru ca acest lucru să se întâmple.”⁴

Așadar, se simte tot mai acut nevoia unui dialog echilibrat între cele două perspective, care să pună în valoare libertatea omului și, implicit, dimensiunea etică sau morală a deciziilor sale în societatea digitalizată de astăzi⁵.

o boală cu implicații medicale, psihosociale și economice extrem de grave, ca orice altă adicție. O mulțime de lucruri incerte până nu demult încep să prindă contur, să fie demonstrate și definite. Desigur rămâne în continuare un subiect care stârnește o mulțime de controverse, multe aspecte mai sunt de demonstrat, dar existența efectelor foarte periculoase produse de această adicție este o certitudine”. Dintre remediile practice, la îndemână, amintim: deinstalarea unor aplicații care solicită interesul constant; dezactivarea notificărilor (Twitter, Instagram, WhatsApp); închiderea telefonului sau păstrarea pe modul „Avion”, Cf. Dr. Mary Aiken, *The Cyber Effect...*, p. 67.

⁴ Dr. Mary Aiken, *The Cyber Effect...*, p. 96. Dintre „incredibilele” avantaje ale internetului, enumerăm: „confortul, interconectivitatea, accesibilitatea, creativitatea, altruismul, oportunitățile educaționale și comerciale, antreprenoriatul și schimbul cultural”, Cf. Dr. Mary Aiken, *The Cyber Effect...*, pp. 20-21.

⁵ O abordare mai generală a tehnologiei în legătură cu democrația, vezi la Jamie Bartlett, *Oameni versus tehnologie. Internetul trebuia să ne elibereze*, traducere din limba engleză de Alexandra Florescu, Editura Nemira, București, 2019, pp. 8-9: „(...) la prima vedere tehnologia e un avantaj pentru democrație. Fără îndoială, ea ameliorează și extinde sfera libertății umane și ne oferă acces la informații și la idei noi. (...) Totuși la nivel profund, cele două mari sisteme, tehnologia și democrația, sunt prinse într-un conflict grav. Ele sunt produsele unor epoci diferite și funcționează după reguli și principii distincte. Mașinăria democrației a fost construită pe vremea statelor-națiuni, a ierarhiilor, a deferenței și a economiilor industriale. Trăsăturile fundamentale ale tehnologiei digitale sunt la antipodul acestui model: non-geografică, descentralizată, hrănită cu date, supusă efectelor de rețea și creșterii exponențiale. Pe scurt: democrația nu a fost gândită pentru așa ceva. (...) Mulți dintre pionierii erei digitale au trăit să vadă că ceea ce ei numeau cyberspațiu a ajuns în dezacord cu lumea reală”.

Vocația originară a omului

Ancorată în antropologia Sfintei Scripturi, învățătura despre îndumnezeirea omului începe cu zidirea lui după chipul și asemănarea cu Dumnezeu, continuă cu înfierea și se desăvârșește cu urmarea lui Hristos⁶: „Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis” (Ioan 17, 3). Sau după cuvintele Sfântul Apostol Petru: „Dumnezeiasca Lui putere ne-a dăruit toate cele ce sunt spre viață și spre bună cucernicie, făcându-ne să cunoaștem pe Cel ce ne-a chemat prin slava Sa și prin puterea Sa, prin care El ne-a hărăzit mari și prețioase făgăduințe, ca prin ele să vă faceți părtași dumnezeieștii firi, scăpând de stricăciunea poftii celei din lume” (2 Petru 1, 3-4).

Pentru gândirea patristică răsăriteană, *îndumnezeirea omului* ține de Întrupare, care „a reconstituit persoana umană ca pe o taină unită cu dumnezeirea”⁷. Adam fusese creat bun și chemat să crească în vedere și în unire cu Dumnezeu Creatorul. Prin *îndumnezeire* se înțelege atât vocația sau ținta prin atingerea căreia omul își găsește împlinirea, cât și mișcarea sau înaintarea spre aceasta, întregul urcuș spiritual⁸, cu cele trei etape ale vieții duhovnicești: curățirea, luminarea și desăvârșirea. Părintele Dumitru Stăniloae subliniază două sensuri ale *îndumnezeirii*. Astfel, în sens larg, reprezintă ridicarea omului până la nivelul cel mai înalt al puterilor sale naturale, iar în sens restrâns, cuprinde progresul omului dincolo de puterile firii sale naturale, „în planul dumnezeiesc mai presus de fire”⁹.

Verbul *θεοποιέω* (a îndumnezei) este folosit pentru prima dată de Sfântul Atanasie cel Mare pentru a exprima „formula de

⁶Georgios Patronos, *Îndumnezeirea omului*, traducere de lector dr. Sabin Preda, Editura Bizantină, București, 2012, p. 47.

⁷Pr. John Anthony McGuckin, „Îndumnezeire”, în *Dicționar de teologie patristică*, traducere din limba engleză de Dragoș Dâscă și Alin-Bogdan Mihăilescu, ediție îngrijită de Dragoș Mîrșanu, Editura Doxologia, Iași, 2014, p. 284.

⁸Jean-Claude Larchet, *Îndumnezeirea omului la Sfântul Maxim Mărturisitorul*, traducere din limba franceză de Marinela Bojin, Editura Basilica, București, 2019, pp. 721-722.

⁹Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, EIBMBOR, București, 2002, pp. 427-428.

schimb”¹⁰ sau cum avea să o numească Părintele Dumitru Stăniloae „celebra sentință”¹¹: „El S-a întrupat ca noi să devenim îndumnezeiți”¹², după afirmația Sfântului Irineu: „El a devenit ceea ce suntem pentru a face din noi ceea ce este El”¹³.

Abia Sfântul Grigorie Teologul va folosi cuvântul *theosis* (θέωσις) al cărui autor este. Termenul „nu s-a bucurat de o receptivitate imediată”¹⁴, fiind reluat apoi în secolul al V-lea de către Dionisie Areopagitul, „îndumnezeirea (θέωσις) este asemănarea (ἀφομοίωσις) și unirea (ένωσις) pe cât se poate, cu Dumnezeu”¹⁵. Sfântul Grigorie de Nyssa este „martorul prin excelență al învățaturii grecești (răsăritene, n. tr.) despre îndumnezeire”¹⁶. Ulterior, în secolul al VII-lea, conceptul a fost asumat deplin, prin opera Sfântului Maxim Mărturisorul, la care îndumnezeirea este o „temă fundamentală”¹⁷, ea fiind scopul pentru care Dumnezeu a creat omenirea¹⁸, țelul creației

¹⁰ Norman Russell, *Învățătura despre îndumnezeire în tradiția patristică greacă*, traducere din limba engleză de Dragoș Dâscă, Editura Doxologia, Iași, 2015, p. 266. Vezi și Myrrha Lot-Borodine, *Îndumnezeirea omului potrivit învățaturii Părinților răsăriteni*, traducere de Jean Daniélou, traducere din limba franceză de Măriuca și Adrian Alexandrescu, Editura Sophia, București, pp. 49-50.

¹¹ Nota 115 la Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt despre întruparea Cuvântului*, LIV, PSB 15, traducere din grecește, traducere și note de pr. prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, p. 151.

¹² Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt despre întruparea Cuvântului*, LIV, p. 151.

¹³ Irénée de Lyon, *Contre les hérésies, Préface livre V, tome II, texte et traduction, Sources chrétiennes* 153, Les Éditions du Cerf, Paris, 1969, p. 15: „... le Verbe de Dieu, Jésus-Christ notre Seigneur, lui qui, à cause de son surabondant amour, s'est fait cela même que nous sommes pour faire de nous cela même qu'il est”.

¹⁴ Norman Russell, *Învățătura despre îndumnezeire...*, pp. 338-339. Vezi „θέωσις”, în *A Patristic Greek Lexikon*, edited by G.W.H. Lampe, D.D., Clarendon Press, Oxford, London, 1961, p. 649. „Action de diviniser”, cf. A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, Hachette, Paris, 1963, p. 933.

¹⁵ Sfântul Dionisie Areopagitul, „Ierarhia bisericească”, în *Opere complete și Scoliiile Sfântului Maxim Mărturisorul*, traducere, traducere și note de pr. Dumitru Stăniloae, ediție îngrijită de Constanța Costea, Editura Paideia, București, 1996, p. 72.

¹⁶ Jules Gross, *La divinisation du chrétien d'après les Pères grecs. Contribution historique à la doctrine de la grace*, J. Gabalda et Cie Éditeurs, Paris, 1938, p. 219. Vezi și pr. dr. Liviu Petcu, *Îndumnezeirea omului după învățătura Sfântului Grigorie de Nyssa*, Editura ASTRA Museum, Sibiu, 2013, pp. 141-147.

¹⁷ Norman Russell, *Învățătura despre îndumnezeire...*, p. 413. Vezi pe această temă și ampla lucrare a lui Jean-Claude Larchet, *Îndumnezeirea omului la Sfântul Maxim Mărturisorul*, pp. 50-74.

¹⁸ Norman Russell, *Învățătura despre îndumnezeire...*, p. 421.

și al vieții omului. Formula „*tantum-quantum* exprimă raportul proporțional dintre înomenirea Cuvântului și îndumnezeirea omului: „omul devine pe atât Dumnezeu, pe cât Dumnezeu S-a făcut om”¹⁹. Cu toate acestea, fundamentul teologic al îndumnezeirii „nu a devenit un subiect de discuție mai înainte de secolul al XIV-lea, când a fost pentru prima dată pusă serios sub semnul întrebării de opoziției palamismului”²⁰.

În scurta noastră perspectivă asupra învățaturii despre *îndumnezeire*, nu trebuie ocolit Sfântul Simeon Noul Teolog, care se revendică de la Sfinții Grigorie Teologul și Maxim Mărturisitorul. La îndumnezeire participă și trupul care se preschimbă. „În această viață pământească poate fi anticipată nu doar viața fericită de după moarte, ci chiar deplinătatea de viață de după învierea de obște”²¹, conchide Norman Russell. Iată cuvintele Noului Teolog: „Devenim mădularele lui Hristos și mădularele lui Hristos mădularele noastre. Hristos e mâna și piciorul nevrednicului de mine. Și eu nevrednicul mâna și picior al Lui... Mișc mâna și Hristos întreg e mâna mea. Căci dumnezeirea e neîmpărțită. Mișc piciorul și iată strălucesc ca Acela”²².

Dimitrios Tselenghidis, cercetând raportul dintre har și libertate în tradiția patristică a secolului al XIV-lea, consideră că „participarea activă a omului la harul dumnezeiesc în timpul vieții prezente reprezintă o pregustare a Împărăției lui Dumnezeu, care se identifică cu lumina necreată a harului dumnezeiesc și cu viața dumnezeiască cea veșnică”²³. Participarea omului la harul dumnezeiesc are originea în crearea firii omenești. După cădere, omul a pierdut harul, iar chipul s-a întunecat. Încorporarea omului în Trupul lui Hristos prin Botez, apoi prin Mirungere și prin Sf. Euharistie, reprezintă „premisele fundamentale pentru participarea la harul dumnezeiesc”²⁴.

¹⁹ Jean-Claude Larchet, *Îndumnezeirea omului la Sfântul Maxim Mărturisitorul*, p. 413.

²⁰ Norman Russell, *Învățătura despre îndumnezeire...*, p. 466.

²¹ Norman Russell, *Învățătura despre îndumnezeire...*, p. 478.

²² Syméon Le Nouveau Théologien, „Hymne XV”, în *Hymnes*, 1-15, introduction, texte critique et notes par Johannes Koder, traduction par Joseph Paramelle, s.j., tome I, *Sources chrétiennes* 156, Les Éditions du Cerf, Paris, 1969, p. 289.

²³ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate în tradiția patristică a secolului al XIV-lea. Contribuție la soteriologia Bisericii Ortodoxe*, traducere din limba neogreacă de pr. dr. Daniel Pupăză, Editura Doxologia, Iași, 2015, p. 147.

²⁴ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 90.

Încă din vremea Sfântului Grigorie de Nyssa, alături de ceilalți capadocieni, se menționează rolul Euharistiei în îndumnezeire: „Dumnezeirea îndumnezeiește trupul la Întrupare prin unirea cu acesta; acest Trup, în schimb, îi îndumnezeiește pe credincioși, prin unirea cu ei atunci când Îl primesc la împărtășirea cu Sfânta Euharistie”²⁵. Atunci când omul păcătuiește, harul devine impaticipabil, în sensul că nu se arată celor care nu sunt capabili să participe, „ca și cum ar fi absent”²⁶.

Cum poate omul să se deschidă și să lucreze împreună cu harul dumnezeiesc? Prin curățirea inimii, înțelegându-se curățirea omului întreg, trup și suflet, prin care simțurile trupești devin firești și se transformă în simțuri duhovnicești, conferite de harul dumnezeiesc. De altfel, fericirea celor curați cu inima cu darul vederii lui Dumnezeu (Matei 5, 8) este participarea la harul dumnezeiesc necreat²⁷. Urcușul neîncetat în tainele vieții duhovnicești, ἐπέκτασις, este mișcarea de la lumină la norul de întuneric, după Sfântul Grigorie de Nyssa, iar pentru Macarie din Egipt, este experiența crescândă a luminii dumnezeiești²⁸. Concret, unirea cu Dumnezeu se înfăptuiește prin „împlinirea cu dragoste a poruncilor și prin participarea la cultul de adorare al Bisericii”²⁹. Curățirea de patimi prin împlinirea poruncilor și prin rugăciunea curată îl apropie pe om de Dumnezeu, iar „practicarea liberă a virtuților îl aseamănă pe om cu Dumnezeu făcându-l astfel corespunzător și primitor unirii cu Dumnezeu”³⁰. Împlinirea poruncilor și viața morală a celui botezat reprezintă și pentru Sfântul Maxim taina înfierii ca fii prin har³¹.

Rugăciunea curată duce la unirea omului cu Dumnezeu, unire înfăptuită „în mod necreat și de neînțeles”³² prin harul Duhului Sfânt, în timpul căreia mintea iese din sine. Dar extazul ei nu înseamnă unirea cu Dumnezeu, cu toate că mintea iese din sine, ea devine „mai presus de sine”³³, iar Dumnezeu din dragoste Se

²⁵ Norman Russell, *Învățătura despre îndumnezeire...*, p. 368.

²⁶ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 91.

²⁷ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 91.

²⁸ Norman Russell, *Învățătura despre îndumnezeire...*, p. 385.

²⁹ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 120.

³⁰ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 121.

³¹ Norman Russell, *Învățătura despre îndumnezeire...*, p. 422.

³² Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 121.

³³ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 122.

unește cu noi, omul, „mai presus de fire”, văzând slava Lui. Dumnezeu rămâne în Sine nevăzut. Experierea necreatului este o unire harismatică mai presus de simțire și de minte și „înseamnă o tainică împrăștiere și vedere a luminii necreate care fiind *de-sine-văzătoare* se face văzută prin intermediul luminii însăși”³⁴. Omul devenind lumină, Îl vede pe Dumnezeu ca lumină, iar consecința unirii cu Dumnezeu este îndumnezeirea harismatică a omului³⁵, ca unire după har cu Dumnezeu. „Totuși, de vreme ce harul îndumnezeitor necreat, prin care se îndumnezeiește omul, constituie o energie ființială a Dumnezeului Celui în Treime, este evident că îndumnezeirea este centrată pe Sfânta Treime. Această centralitate treimică a îndumnezeirii nu are un caracter nedefinit, ci se manifestă ca relație personală a întregului Dumnezeu Cel în Treime cu omul îndumnezeit, de vreme ce, după cum notează sugestiv Palama: «Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt îndumnezeiește pe cei îndumnezeiți».”³⁶

Înțelegând ca o „legătură fără legătură”³⁷, îndumnezeirea omului se întemeiază pe Întruparea Domnului ca realitate ontologică pentru firea omenească și, mai ales, pe faptul că omul a fost creat după chipul și după asemănarea cu Dumnezeu. Dacă Întruparea e rodul sinergiei dintre Dumnezeu și Născătoarea de Dumnezeu, la fel și „receptivitatea omului este o chestiune de sinergie dintre harul dumnezeiesc și voința omului”³⁸. Așa cum firea omenească a lui Hristos s-a îndumnezeit prin asumarea ei în ipostasul Său din veci, la fel și firea omenească a omului nu se schimbă renunțând la însușirile ei create, ci prin unirea cu harul necreat, se împlinește în chip harismatic. „Rămânând în cadrul caracterului său creat, omul întreg (...) primește harul îndumnezeitor și strălucirea lui Dumnezeu, fapt ce constituie și cel mai înalt grad de participare a omului la Dumnezeu.”³⁹

Deci, prin Botez omul este înfiat de Dumnezeu, în Mirungere se află „fundamentarea ontologică a îndumnezeirii”⁴⁰, iar prin împărtășirea cu Sfânta Euharistie credincioșii devin lucrători ai lui

³⁴ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 123.

³⁵ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 126.

³⁶ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 127.

³⁷ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 130.

³⁸ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 133.

³⁹ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 138.

⁴⁰ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 138.

Hristos, Care Se unește cu sufletul și trupul lor, dăruindu-le Duhul Său. Ei se unesc prin acestea în Trupul Bisericii al cărei Cap este Hristos⁴¹. Oamenii încetează să mai trăiască după trup și devin oameni duhovnicești⁴². Evident, Sfintele Taine ale Bisericii nu operează magic, ci conferă libertate voinței și strădaniei omului credincios.

Conform tradiției isihaste exprimate în teologia Sfântului Nicolae Cabasila și a Sfântului Grigorie Palama, îndumnezeirea oamenilor în viața aceasta nu se identifică în totalitate cu îndumnezeirea vieții viitoare și nici cu puterea acesteia, ci e doar pregustarea, arvuna, începutul a ceea ce vor vedea continuu și vor trăi atunci când vor străluci ca soarele (Matei 13, 43)⁴³. De altfel, cei ajunși la asemenea experiență nu pot să exprime trăirea lor. „Viața morală și virtutea suprafirească a sfinților ce se manifestă în realitatea trăită a vieții prezente nu epuizează, ci pur și simplu indică numai fericiția lor viață, cea nevăzută și necreată.”⁴⁴

Aceste frumoase cuvinte ale Sfintei Scripturi și ale Sfinților Părinți rezumă, chiar dacă într-o manieră frugală, câteva dintre aspectele definitorii, clasice ale Spiritualității noastre ortodoxe referitoare la valoarea inestimabilă a comuniunii cu harul dumnezeiesc, o împreună-lucrare din care omul „iese” de fiecare dată câștigător. Spiritualitatea ortodoxă sintetizează tema majoră a antropologiei, și anume îndumnezeirea omului, și, de aceea, considerăm că este legitimă angajarea ei în dialogul curajos cu efectele sau implicațiile internetului asupra vieții.

Emergența tehnologiilor digitale

Omul, chemat să se asemene cu Dumnezeu, trăiește în ultimii ani într-o lume a tehnologiei dezvoltată exponențial, mai ales după 1995, atunci când internetul a devenit comercial și, astfel, omniprezent. Cercetările de specialitate⁴⁵ arată că un adolescent își verifică telefonul de optzeci de ori pe zi. Chiar și numele generațiilor

⁴¹ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 124.

⁴² Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 124.

⁴³ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, pp. 139-140.

⁴⁴ Dimitrios Tselenghidis, *Har și libertate ...*, p. 141.

⁴⁵ Jean M. Twenge, *Generația internetului*, traducere din limba engleză de Loredana Bucuroaia, colecția *Savoir-Vivre*, Editura Baroque Books&Arts, București, 2020, pp. 8-9.

a evoluat de la *Generația X* (1965-1979), la *Millennials* (cei născuți între 1980-1999) și la *IGen* (1995-2012) – generația telefoanelor inteligente și, bineînțeles, a internetului. „Contrar teoriei foarte răspândite conform căreia cei mici se maturizează mai repede decât cei din generațiile anterioare”, susține Jean M. Twenge, profesoară de psihologie la San Diego State University, „cei de 18 ani se comportă azi cum o făceau adolescenții de 15 ani, iar cei de 13, la fel ca cei de 10”⁴⁶. În același timp, tehnologia modelează cultural o întregă generație, care își pierde interesul pentru religie și spiritualitate⁴⁷. „Tinerii *IGen* sunt mai puțin religioși și mai puțin spirituali, atât în public, cât și în privat, fiind totodată complet diferiți de generațiile anterioare la aceleași vârste. Îndepărtarea de religie nu mai este treptată, insignifiantă sau nesigură; este o schimbare majoră și definitivă. Tot mai mulți tineri americani s-au detașat complet de religie, de spiritualitate și de întrebările importante ale vieții.”⁴⁸

Studiind interesul pentru religie al tinerilor americani *IGen*, constată că acesta scade în rândurile adolescenților întrucât „mai mulți dintre ei cresc în familii nereligioase și, totodată, mai mulți au decis să renunțe la afilierea lor religioasă”⁴⁹. În plus, ei ajung la vârsta majoratului într-o eră în care „dezavuarea convingerilor religioase a devenit acceptabilă în societate”⁵⁰. În același registru, mai mult decât relevant este procentul tot mai scăzut al participării la slujbă al tinerilor americani. Astfel, în 2015, 22% dintre elevii clasei a XII-a au indicat că nu au participat niciodată la slujbe religioase, iar 28% au participat la slujbă o dată pe săptămână, față de 40% în 1976. Declinul religiei, nu se manifestă doar față de instituțiile religioase, ci și în mediul intim de acasă, în convingerile personale: rugăciunea, credința în Dumnezeu, recunoașterea Bibliei drept Cuvânt inspirat și credința în viața veșnică⁵¹. Iar situația aceasta e mai bună decât cea din Europa, deoarece – consideră Jean M. Twenge – „decenii de-a rândul în Statele Unite religia a fost mult

⁴⁶ Jean M. Twenge, *Generația internetului*, p. 9. Vezi și capitolul al șaselea la Patti M. Valkenburg și Jessica Taylor Piotrowski, *Generația digitală și dependența de media*, traducere de Luiza Mohonea, Editura Niculescu, București, 2018, pp. 88-106.

⁴⁷ Jean M. Twenge, *Generația internetului*, p. 154.

⁴⁸ Jean M. Twenge, *Generația internetului*, p. 170.

⁴⁹ Jean M. Twenge, *Generația internetului*, p. 158.

⁵⁰ Jean M. Twenge, *Generația internetului*, p. 158.

⁵¹ Jean M. Twenge, *Generația internetului*, p. 165.

mai importantă decât în majoritatea Europei. Când bisericile europene au început să se golească, americanii au rămas religioși. Mult timp, specialiști în domeniul religiei au susținut că practicile și credințele religioase erau relativ stabile în SUA”⁵².

Se naște o nouă spiritualitate a omului conectat la realitatea virtuală și o nouă religie⁵³.

Chiar dacă la prima vedere aceste procente nu sunt prea optimiste, iar concluziile cercetătoarei de la San Diego State University arată existența în ultimii ani a unui puternic trend descendent al disponibilității tinerilor față de viața religioasă în societatea americană, totuși suntem chemați cu toții, la noi, în spațiul românesc, să ne preocupe mai mult: formarea profesorilor din sistemul pre-universitar și a viitorilor preoți din facultățile de teologie, prin lansarea unui dialog amplu, științific, pe tema emergenței tehnologiei în viața tinerilor de astăzi.

Totodată ar trebui să avem în vedere în ce măsură tehnologia schimbă conduita și valorile reale în cadrul societății, într-o dinamică rapidă, evidentă pentru cei care stau permanent în contact cu oamenii, și mai ales cu tinerii. Nu ar trebui să pierdem din vedere și modul în care ne raportăm la acești tineri, pentru că „gadget-urile nu judecă”⁵⁴. În fața ecranului, senzația este aceea a unei libertăți totale, prin efectul de dezinhibare online, mai ales dacă se simt încorsetați de reguli în lumea reală, fără să le înțeleagă rostul. În tumultul lumii virtuale, principiile morale devin aproape „fără rost”⁵⁵. Anonimatul online conferă un sentiment de siguranță și de apartenență, după cum primirea unui *like* sau postarea despre tine produce plăcere și corespunde nevoii de recunoaștere socială⁵⁶.

⁵² Jean M. Twenge, *Generația internetului*, pp. 154-155. Observația se referă, probabil, la Europa Centrală și de Vest (n.a.).

⁵³ Cf. Jean-Claude Larchet, *Captivi în internet*, în românește de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2018, p. 269. A se vedea și conceptul de „Biserica Google” la Nicholas Carr, *Efectele internetului asupra creierului uman*, traducere din engleză de Dan Crăciun, Editura Publica, București, 2012, pp. 203-238.

⁵⁴ Shlomo Benartzi, Jonah Lehrer, *Interfețe mai inteligente: modalități surprinzătoare de a influența și perfecționa comportamentul din mediul online*, traducere din engleză de Emilia Vasiliu, Editura Publica, București, 2016, p. 129.

⁵⁵ Konstantin V. Zorin, *Dependența de computer, de jocuri, de nicotină*, traducere din limba rusă de Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2014, p. 42.

⁵⁶ Dr. Mary Aiken, *The Cyber Effect...*, p. 60.

Pe fondul fricii care a escaladat în vremea pandemiei actuale, cyberhondria este o manifestare exagerată a „preocupărilor legate de simptomatologia obișnuită, bazată pe examinarea rezultatelor căutării online a informațiilor referitoare la starea de sănătate”⁵⁷. Căutarea online a unor remedii medicale nu face decât să sporească îngrijorarea și anxietatea, îi provoacă imaginația „pacientului” diletant și, ulterior, un puternic disconfort când constată că nu suferă de boala pe care și-o descoperise ca un superdetectiv⁵⁸. De aici până la neîncrederea în personalul medical avizat nu este decât un pas.

Spiritualitatea lui *homo conecticus*

În acest context complex, este firească preocuparea pentru impactul tehnologiei digitale asupra vieții duhovnicești și explorarea acesteia în agora dezbaterilor, mai ales că aceste mutații de paradigmă au un caracter global, cu diferite grade de intensitate, și interferează cu misiunea și pastorația de astăzi și de mâine a Bisericii. Dar toate aceste demersuri laudabile la nivel teoretic ar trebui să aibă rezonanță mai largă în societate, oferind un prilej de interogare reală în vederea cunoașterii și asumării libere a avantajelor și a riscurilor tehnologiilor digitale.

Apartenența la o comunitate online aduce un specific al conduitei, pentru că grupul creat astfel nu mai poate controla social respectarea principiilor morale, așa cum se întâmplă în realitate. Morala se diluează, devine mai permisivă și poate chiar să dispară. Se naște o morală de tip online care intră în contradicție cu morala asumată în viața reală. S-a constatat că internetul poate să distrugă morala prin „anonimat, dezindividualizare și decorporalizare”⁵⁹, iar principiile morale din lumea noastră rămân „în urmă” în era internetului⁶⁰. „În spațiul cibernetic, morala și etica – susține Catarina Katzer – intră absolut în planul al doilea. Asta depinde, desigur, și de mărimea sistemului în care ne aflăm. Accesul liber, pierderea controlului sau pluralismul normelor și al valorilor, care domnesc aici, îngreunează enorm folosirea și impunerea normelor

⁵⁷ Dr. Mary Aiken, *The Cyber Effect...*, p. 352.

⁵⁸ Dr. Mary Aiken, *The Cyber Effect...*, pp. 253-254.

⁵⁹ Catarina Katzer, *Cyberpsihologia. Viața în rețea: cum ne schimbă internetul?*, traducere din limba germană de Cora Radulian, Editura ALL, București, 2018, p. 169.

⁶⁰ Catarina Katzer, *Cyberpsihologia...*, p. 168.

morale și etice.”⁶¹ Pe de altă parte, mediul online care ne „pervertește morala”⁶² poate să și cultive etica prin asumarea din partea utilizatorului a unui rol de avertizor a ceea ce este ilegal (*whistle-blowing*-ul⁶³, de exemplu). Ca disciplină, etica media „studiază relația dintre comportamentul nostru online și progresul digital. (...) Etica media încearcă să și prelucreze propuneri de transpunere a comportamentului etic în spațiul media. Pune sub lupă importanța mediilor pentru comunitate și societate din perspectivă morală”⁶⁴, după principiul responsabilității. În această accepțiune, „etica media devine element sau un instrument de comandă, care nu depinde doar de noi, utilizatorii, ci de companiile și furnizorii de servicii media și prin care se poate crea o deschidere spre media critică”⁶⁵.

Din altă perspectivă, virtuozitatea utilizării noilor media îi sensibilizează pe utilizatorii de tehnologie digitală prin volatilizarea graniței dintre lumea reală și cea virtuală, prin noutatea mereu captivantă a interfețelor tot mai inteligente, prin puterea lor de persuasiune, dar și prin promovarea, uneori agresivă, doar a exclusivității beneficiilor ori prin banalizarea consecințelor nefaste. În plus, este un lucru cert pentru toți că restricționarea activităților sociale în contextul pandemiei cauzate de virusul SARS (Sindromul Acut Respirator Sever), inclusiv a celor educaționale, a condus la creșterea ponderii pe care tehnologia digitală o are în viața de zi cu zi, sporind gradul cyberdependenței. Treptat, abuzul de tehnologie devine un alt fel de narcotic⁶⁶, iar comportamentul, unul compulsiv.

Mintea devine „un calculator vechi care se chinuie să ruleze un sistem de operare nou”⁶⁷, întrucât cantitatea foarte mare de informație depășește capacitatea de procesare a omului, iar din această cauză „gândim”⁶⁸ mai mult cu ochii, cărora mesajul li se

⁶¹ Catarina Katzer, *Cyberpsihologia...*, p. 306.

⁶² Catarina Katzer, *Cyberpsihologia...*, p. 169.

⁶³ „Directiva (UE) 2019/1937 a Parlamentului European și a Consiliului, din 23 octombrie 2019 privind protecția persoanelor care raportează încălcări ale dreptului Uniunii”, în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L305/17 din 26.11.2019, la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937&from=RO>, 28 mai 2021.

⁶⁴ Catarina Katzer, *Cyberpsihologia...*, p. 304.

⁶⁵ Catarina Katzer, *Cyberpsihologia...*, pp. 304-305.

⁶⁶ Konstantin V. Zorin, *Dependența de computer...*, p. 42.

⁶⁷ Shlomo Benartzi, Jonah Lehrer, *Interfețe mai inteligente...*, p. 42.

⁶⁸ Shlomo Benartzi, Jonah Lehrer, *Interfețe mai inteligente...*, p. 176.

oferă într-o manieră din ce în ce mai personalizată. Fiecare pixel ne caută cu înfrigurare privirea⁶⁹. „Atenția oamenilor a devenit râvnitul petrol al secolului XXI. Dacă puteți controla pârgghiile atenției umane, atunci puteți cere cam orice preț doriți, va spune Shlomo Benartzi.”⁷⁰ Astfel, se impune treptat o altfel de „scară” decât aceea a virtuților Sfântului Ioan Scărarul, născându-se noile „virtuți” digitale de tipul Multitaskingului, care înseamnă folosirea simultană a mai multor media digitale, cum ar fi telefonul și laptopul/televizorul concomitent: privesc la un ecran și, în același timp, folosesc Social media „Cei care practică multitaskingul, consideră Manfred Spitzer, își antrenează conștient superficialitatea și ineficiența”⁷¹, putând fi mai ușor distrași⁷².

Fenomenul *Sharing Economy* cultivă scopul bun, dar camuflat cu abilitate de platformele de intermediere. „Adevăratele motive ale acțiunii sunt mascate de motive de fațadă. Prin sharing îmi fac și mie un bine, dar și celorlalți, și dau fiecăruia dintre noi un avantaj – acesta devine un motto de viață. De fapt, dăm astfel câștigului financiar lipsit de scrupule o justificare morală.”⁷³ Interesul economic prevalează în fața „împărțirii” propriu-zise, cultivându-se, astfel, lăcomia. Studiile arată că, deși împărțim cu generozitate imagini, totuși substratul reflectă un anumit grad de dependență. „Principiul împărțirii online funcționează ca un fel de doping și produce dependență indiferent de sentimentele investite.”⁷⁴ Capcanele cyberpsihologice⁷⁵ întinse din rațiuni economice acaparează pe toți internații, inclusiv pe cei de bună credință, cultivând lăcomia. Deci nu se împarte nimic cu prietenie fără vreun câștig, căutându-se și satisfacția personală care hrănește orgoliul de a fi validat online de către prieteni.

Un alt aspect important ar fi folosirea mass-mediei și creșterea infraționalității, prin expunerea persoanei la violență⁷⁶. Nu se poate stabili o legătură de cauzalitate directă, dar studiile arată că

⁶⁹ Shlomo Benartzi, Jonah Lehrer, *Interfețe mai inteligente...*, pp. 94-98.

⁷⁰ Shlomo Benartzi, Jonah Lehrer, *Interfețe mai inteligente...*, p. 31.

⁷¹ Manfred Spitzer, *Demența digitală...*, p. 204.

⁷² Manfred Spitzer, *Demența digitală...*, p. 202.

⁷³ Catarina Katzer, *Cyberpsihologia. Viața în rețea: cum ne schimbă internetul?*, traducere din limba germană de Cora Radulian, Editura ALL, București, 2018, p. 159.

⁷⁴ Catarina Katzer, *Cyberpsihologia...*, p. 160.

⁷⁵ Catarina Katzer, *Cyberpsihologia...*, pp. 166-167.

⁷⁶ Patti M. Valkenburg și Jessica Taylor Piotrowski, *Generația digitală ...*, p. 109.

mass-media stimulează agresivitatea și, implicit, comportamentul infracțional⁷⁷. După cum, din altă perspectivă, cercetările de specialitate au arătat că publicitatea sporește gradul de materialism al tinerilor⁷⁸.

Un subiect actual este legătura dintre mass-media având conținut sexual, omniprezentă astăzi, și comportamentul tinerilor. Studiile arată că atât „băieții, cât și fetele nu se deosebesc foarte mult în ceea ce privește susceptibilitatea lor la efectele mass-mediei cu conținut sexual, însă alți factori par într-adevăr să sporească această susceptibilitate”⁷⁹. La transformarea *selfie*-ului în *sexting* (trimiterea pozelor cu tentă sexuală) contribuie și presiunea mass-mediei care devine tot mai portabilă și transmite tinerilor „cele mai explicite mesaje de sexualizare și pornificare”⁸⁰. La acestea, se adaugă industria publicitară, conform principiului că „sexul vinde”. „Reclamele multor produse (cum ar fi machiaj, modă) le spun tinerelor că au nevoie de aceste produse pentru a deveni mai atrăgătoare fizic sau sexy – transformându-le trupul într-un obiect. Acesta este folosit de mulți alți producători ca recuzită cu scopul de a atrage atenția și de a vinde un produs.”⁸¹

Continuând cu efectele mass-mediei și, în special, ale Social media asupra stimei de sine a tinerilor, există studii care arată că unii dintre aceștia sunt mai narcisiști decât generațiile anterioare, căutând adesea să fie pe placul celorlalți. În general, narcisistul extrem se supraestimează, este vanitos, nu prea empatic, poate deveni arogant sau chiar agresiv⁸². „Datorăm adolescenților o scuză. Asta cred eu” – spune dr. Mary Aiken. „Nu reușim să-i protejăm și să-i apărăm în spațiul cibernetic. Nu reușim să-i înțelegem și, prin urmare, să le protejăm sinele în curs de dezvoltare. Companiile de tehnologie au făcut miliarde de dolari fără să le pese.”⁸³

⁷⁷ Patti M. Valkenburg și Jessica Taylor Piotrowski, *Generația digitală ...*, p. 112.

⁷⁸ Patti M. Valkenburg și Jessica Taylor Piotrowski, *Generația digitală ...*, p. 162.

⁷⁹ Patti M. Valkenburg și Jessica Taylor Piotrowski, *Generația digitală ...*, p. 186.

⁸⁰ Patti M. Valkenburg și Jessica Taylor Piotrowski, *Generația digitală ...*, p. 173.

⁸¹ Patti M. Valkenburg și Jessica Taylor Piotrowski, *Generația digitală ...*, p. 176.

⁸² Patti M. Valkenburg și Jessica Taylor Piotrowski, *Generația digitală ...*, p. 245.

⁸³ Dr. Mary Aiken, *The Cyber Effect...*, p. 219.

Spiritualitatea ortodoxă a timpului nostru⁸⁴

Acestea sunt doar câteva dintre multiplele fațete ale conviețuirii omului și, în special, a tinerilor cu tehnologia digitală în lumea internetului de astăzi. Apar noi adicții, cele vechi sunt rafinate și devin tot mai subtile, încât trebuie mult discernământ, mai multă rugăciune și lectură, dialog și implicare pe măsură. Fără să mai amintim de tulburările de atenție și de autocontrol, anxietate, depresii sau de consecințele fizice etc. pentru consumatorii pasionați de media digitală. Din această perspectivă, potrivit părintelui profesor Ioan C. Teșu, „tehnologia digitală constituie o șansă, dar și un risc. Cunoașterea lor, precum și comportarea în consecință, este la aprecierea și latitudinea fiecăruia dintre noi, iar efectele acestor comportamente au urmări profunde asupra noastră ca ființe, asupra sănătății fizice și mintale, asupra fericirii sau nefericirii noastre”⁸⁵. Mai ales că mediul online, cu nesfârșitele lui avataruri de manifestare, poate fi socotit mai degrabă unul fără morală, iar noțiunea libertății absolute este fundamentală pentru ideologia internetului. „Dar această libertate poate corupe! Și libertatea totală poate corupe în mod absolut!”⁸⁶ Spiritualitatea ortodoxă contribuie la dezvoltarea unui mediu confiant pentru oameni, un mediu în care tehnologia să fie înțeleasă ca un instrument pentru a face viața mai frumoasă, mai ușoară, mai liberă de constrângerile inerente, și nu pentru a o acapara și a o dirija subversiv.

După cum se știe, cele opt gânduri ale răutății⁸⁷ sunt: lăcomia pântecelui (*γαστριμαργία*), desfrânarea sau curvia (*πορνεία*), iubirea de argint sau avariția (*φιλαργυρία*), mânia sau enervarea (*ὀργή*), întristarea (*λύπη*), plictiseala (*ἀκηδία*), slava deșartă sau vanitatea (*κενοδοξία*), mândria sau trufia (*ὕπερηφάνεια*). Fiecare

⁸⁴ Pr. Ion Bria, „Pentru o spiritualitate a timpului nostru”, în *Studii Teologice*, seria a II-a, anul XLIV (1992), nr. 3-4, p. 21.

⁸⁵ Pr. Ioan C. Teșu, *Creștinul, în lumea digitală*, Editura Sf. Mina, Iași, 2020, pp. 13-14.

⁸⁶ Dr. Mary Aiken, *The Cyber Effect...*, p. 16.

⁸⁷ Ioan I. Ică jr., „Studiu introductiv” la Ava Evagrie Ponticul, *În luptă cu gândurile – Despre cele opt gânduri ale răutății și replici împotriva lor*, comentarii de ieromonah Gabriel Bunge, traducere și prezentare de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2006, p. 17; Vezi și Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, p. 119.

are lucrarea, manifestările și remediile atât specifice, cât și comune. În contextul dezvoltării noilor tehnologii digitale, e importantă din perspectivă morală, dar și pastorală, cunoașterea impactului acestora pentru viața duhovnicească. Aceste păcate nu dispar pur și simplu în lumea online, ci se metamorfozează adesea cameleonic în acțiuni și gesturi care, doar la un click distanță, interferează și influențează deciziile de zi cu zi, nu numai mintea, ci și inima – omul în toată existența sa. Un tânăr, de exemplu, nu în mod real este mai cuminte, dacă stă nemișcat ore întregi în fața calculatorului, interconectat cu oameni de pretutindeni, cu interese uneori dintre cele mai diverse, de la cele financiare sau de marketing până la corupția de minori sau de *hacking*.

Într-o radiografie concisă a vieții omului de astăzi, Giorgios I. Mantzaridis afirma: „Fascinat de mijloacele de informare în masă și de internet, omul contemporan trăiește într-o realitate iconică, unde toate sunt permise, fiindcă sunt figurative, aparente, rupte de viața adevărată. Adevărul lucrurilor se cufundă în uitare și rămâne îndepărtat și uitat. Astfel omul se alienează și este împins către o puternică criză de identitate. Cu o capacitate critică paralizată și orientată către exterior, mijlocul unei umanități omogenizate nu găsește nici un punct de sprijin. Dezamăgit de ideologiile care circulă, neavând nici o susținere religioasă, omul se atașează cu devotament religios de reușitele științei și ale tehnologiei”⁸⁸.

Spiritualitatea ortodoxă oferă experiența Sfinților Părinți, care în Duh au fost cei mai liberi oameni. Ea nu se impune, ci propune perspectiva dialogului și a împărtășirii din nenumăratele vieți ale celor care au fost înaintea noastră. Ca niciodată până acum poate este nevoie să facem accesibile tinerilor aceste expresii autentice ale viețuirii în Hristos, oferindu-le uneori mai puțin prin cuvinte și mai mult prin exemplul personal. Fără ca prin aceasta să le dăm lecții. Ar putea deveni moralizatoare, pline de un formalism distrugător și, implicit, fără sens. Chiar și îmbrățișarea fără cuvinte poate spune mai mult! Toate acestea, fără să pierdem din vedere că „creștinul și creștinismul nu sunt tehnofobi (temători sau urători de tehnologie), ci mai degrabă tehnofili (iubitori de tehnologie).

⁸⁸ Giorgios I. Mantzaridis, *Tradiție și înnoire*, traducere din neogreacă de diac. lect. univ. dr. Florin Tomoiogă, Editura Doxologia, Iași, 2017, pp. 108-109.

Nu se tem de aceasta, dar caută să o folosească rațional și cu o finalitate morală pozitivă”⁸⁹.

Contribuind la păstrarea dimensiunii noastre spirituale în timpul comunismului, iar după 1989, reîntâlnindu-se cu libertatea de exprimare, spiritualitatea ortodoxă este chemată astăzi să-și valorifice la maximum potențialul într-o lume din ce în ce mai aridă, mai impermeabilă și, adeseori, închisă în autosuficiență, legată fiind de pământ prin viața trupească, dar și prin rafinatele și mereu noile interfețe ale lumii virtuale.

În spiritul acestor gânduri, abordând cu discernământ și fără patimă problematica imixtiunii tehnologiei digitale în viața de astăzi, experiența omului împreună cu Dumnezeu inspiră, aduce certitudini și încredere că viața duhovnicească, cu adâncul ei de lumină și de har, este infinit mai odihnitoare și mai irenică. Spiritualitatea ortodoxă prezintă o multitudine de moduri practice în care poate fi trăită învățătura Sfintei Scripturi, vorbindu-ne despre oameni care, de-a lungul timpului, au reușit să vadă mai departe, iar în dorul lor către Dumnezeu, întăriți de har, nu le-au putut sta împotriva nici farmecul lumii și nici puterile întunericului. Privirea atentă spre viețile celor care au trecut va smeri și cel mai semeț gând care, cu sau fără ajutorul atâtor mijloace moderne, se poate înfiripa și poate stăpâni mintea omului, oferindu-i, în schimb, clipe de odihnă din tumultul unei lumi tot mai atractive și acaparatoare.

Perspectiva vieții duhovnicești cuprinsă, pe cât este omenește posibil, în limitele atât de generoase ale spiritualității ortodoxe, poate să constituie pentru omul de astăzi un veritabil prilej de revenire în sine – un act de mare curaj prin care poate să-și vadă, să-și redescopere inima. În acest fel, preocupările din domeniul spiritualității nu expun mecanic doar texte de altădată, ci sunt chemate să reflecte problemele timpului și modul în care viața creștină gravitează în jurul lui Hristos, revelat în Sfânta Scriptură și gustat la Sfânta Liturghie, în spațiul familiar al Bisericii.

Astăzi ne sunt la îndemână studii, conferințe cu invitați de aproape și de departe, dar mai ales cărți de spiritualitate, prin care omul poate să se recunoască în căderile sau în ridicările sale mai mult decât în altă lectură. Cu cât cititorii reflectează mai mult la încercările și întrebările adesea nerostite, cu atât aceste cărți devin

⁸⁹ Pr. Ioan C. Teșu, *Creștinul, în lumea digitală*, p. 12.

mai valoroase, mai relevante și ascund în paginile lor adevărate nestemate ale strălucirii harului dumnezeiesc. Același har poate prin curățirea inimii cititorilor să le deschidă mintea, să aducă lacrimi, să le schimbe viața. Alături de toate acestea găsim lucrarea filantropiei care ni-l arată pe omul euharistic – faptele de milă sufletească și trupească plinind pe cele cu lipsă, sporind comuniunea și bucuria că Hristos este aproape de fiecare.

Pe acest drum ne stă înaintea ascultarea de duhovnic, rugăciunea personală, dar mai cu seamă, Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie, care ne adună, ne sfințește viața în mersul împreună către Împărăția lui Dumnezeu, îmbrățișând, prin bucuria harului necreat și împliniri negrăite, toată efemeritatea existenței noastre mundane.

Nici o tehnologie, oricât de sofisticată ar fi ea, nu a reușit⁹⁰ să înlocuiască îmbrățișarea!

⁹⁰ Dr. Mary Aiken, *The Cyber Effect...*, p. 125.